

АРХІВИ УКРАЇНИ

У НОМЕРІ:

Завдання архівних установ у світлі рішень XXVI з'їзду КПРС

Підсумки виконання п'ятирічного плану розвитку архівної справи в Українській РСР на 1976—1980 рр. та завдання архівних установ на 1981—1985 рр.

Увічнення подвигу героїв Великої Вітчизняної війни 1941—1945 рр. на Україні (добірка фотодокументів)

Про передові методи роботи відомчих архівів республіки

Нововиявлений прижиттєвий портрет Богдана Хмельницького

Створення особового фонду академіка О. О. Богомольця у ЦДАЖР УРСР

Нові архівні джерела до історії Києва

В архівних установах Української РСР

Лінднер у січні-березні 1942 р. видав ряд спеціальних наказів про покарання смертю за переховування партизан та пошкодження засобів зв'язку (ф. Р-2, оп. 5, спр. 107, арк. 34—36). Однак, ніякі репресії фашистів не могли придушити рух опору окупантам на Волині. Боротьбою з гітлерівцями трудящі краю внесли свою частку у велику перемогу радянського народу над фашизмом.

Документи, які зберігаються в Державному архіві Волинської області, переконливо показують крах фашистського окупаційного режиму на Волині. Вони можуть стати для дослідників допоміжним джерелом для викриття людиноненависницької суті фашизму, героїчної боротьби радянського народу проти гітлерівських загартників у роки Великої Вітчизняної війни.

М. Р. МИЦЬ,
Н. О. БОЛДИРЄВА

ФОНД АКАДЕМІКА О. О. БОГОМОЛЬЦЯ У ЦДАЖР УРСР (До 100-річчя з дня народження)

У Центральному державному архіві Жовтневої революції, вищих органів державної влади і державного управління УРСР поряд з фондами установ зберігаються фонди видатних державних, громадських діячів, учених, передовиків народного господарства. Зараз у архіві налічується більше 30 особових фондів, серед яких найціннішими є фонди видатних партійних і державних діячів Д. З. Мануїльського, В. Я. Чубаря, відомих вчених М. Д. Стражеско, В. О. Сухомлинського, П. О. Свириденка та ін.

У 1976 р. співробітники ЦДАЖР УРСР розпочали роботу по створенню особового фонду Олександра Олександровича Богомольця — видатного українського радянського патофізіолога, академіка АН СРСР, ім'я якого пов'язане з розвитком майже всіх галузей паталогічної фізіології. Праці О. О. Богомольця присвячені питанням ендокринології, порушення обміну речовин, імунітету й алергії, рака, патології кровообігу, патогенезу шоку, механізму дії переливання крові, старіння організму тощо. О. О. Богомолець був талановитим організатором науки, відзначався вмінням згуртовувати видатних учених і готувати молоді наукові кадри; він створив Інститут експериментальної біології та патології Міністерства охорони здоров'я УРСР та Інститут клінічної фізіології АН УРСР, був засновником «Фізіологічного журналу» АН УРСР, організовував численні наукові конференції з актуальних питань медицини. З 1930 р. до кінця життя О. О. Богомолець очолював Академію наук УРСР, у 1942 р. він був обраний віце-президентом АН СРСР. Олександр Олександрович успішно поєднував наукову діяльність з державною і громадською роботою.

Розпочинаючи роботу по збиранню документів, присвячених життю і діяльності О. О. Богомольця, співробітники ЦДАЖР УРСР прагнули завершити її до 100-річчя з дня народження вченого, яке відзначається у травні 1981 р.

Основними завданнями роботи по створенню цього особового фонду були: виявлення установ та осіб, у яких зберігаються документи О. О. Богомольця, або матеріали про нього; концентрація всіх виявлених документальних джерел у ЦДАЖР УРСР; науково-технічне впорядкування особового фонду академіка О. О. Богомольця; організація активного їх використання дослідниками та установами. У результаті проведеної роботи ЦДАЖР УРСР виявлено 2496 документів О. О. Богомольця та документів про нього загальною кількістю 13588 аркушів.

О. О. Богомолець високо цінував роль документів як важливого джерела наукової інформації, яке доносить до наступних поколінь не тільки здобутки науки сьогодення, а й детально показує всю багатогранність і складність процесу творчого пошуку вченого. Він дбайливо ставився до документів, старанно зберігав найбільш цінні з них. Завдяки цьому у його домашньому архіві було сконцентровано багато документів, які посіли чільне місце в особовому фонді вченого.

Більшість документів, які надійшли від членів сім'ї О. О. Богомольця мають пояснення та інші довідки, додані автором цієї статті, Олегом Олександровичем Богомольцем. Це дало можливість найбільш раціонально сформулювати справи. Працюючи над створенням особових фондів, архівістам необхідно широко залучати до цієї роботи родичів, близьких, друзів та колег фондоутворювача, які, як показує досвід, можуть не лише допомогти у збиранні та опрацюванні документів, але й прокоментувати окремі з них, уточнити місце і час їх створення, доповнити інформацію, що міститься в них, своїми спогадами тощо.

У процесі роботи по виявленню документів О. О. Богомольця ЦДАЖР УРСР встановив контакт з Інститутом переливання крові м. Москви, Державним архівом Казахської РСР, Музеєм Великої Жовтневої соціалістичної революції у м. Москві, Інститутом фізіології АН УРСР ім. О. О. Богомольця, Українським науково-дослід-

ним інститутом кардіології ім. академіка М. Д. Стражеско, Центральною бібліотекою АН УРСР, Музеєм історії медицини УРСР, Центральним державним історичним архівом УРСР у м. Києві та ін.

Були також встановлені зв'язки з колегами та учнями видатного радянського вченого, з дослідниками його життєвого і творчого шляху академіками А. Д. Адо, П. Д. Горизонтовим, М. О. Федоровим, професором І. М. Нейманом, заслуженим діячем науки УРСР Ф. Я. Примаком та ін. Вони передали до архіву велику кількість документів, які також поповнили особовий фонд О. О. Богомольця.

Одночасно з виявленням і прийомом на державне зберігання документів проводилось їх науково-технічне упорядкування, головною метою якого було створення якомога повнішого уявлення про наукову та громадську діяльність О. О. Богомольця; виявлення документів, які б стали у пригоді під час організації меморіального музею О. О. Богомольця. З цього погляду найбільшу цінність становлять матеріали, що розповідають про взаємини О. О. Богомольця з рядом видатних учених у різних галузях, громадськими та культурними діячами, учнями та ін. Цінними у цьому плані є також листування вченого, статті про нього, фотографії, окремі особисті нотатки Олександра Олександровича. З метою створення повноцінної бази для досліджень наукової діяльності академіка О. О. Богомольця, співробітники архіву зібрали майже всі його наукові та публіцистичні роботи. Під час опрацювання цього розділу документів фонду було звернено особливу увагу на те, щоб зберегти комплекси документів, підібраних самим Олександром Олександровичем. Було також виявлено та упорядковано окремі нотатки, чорнові варіанти праць фондоутворювача, виписки з робіт інших авторів.

У фонді, зокрема в розділі «Документи про О. О. Богомольця», зосереджена значна кількість документів, які свідчать про дальший розвиток ідей вченого у сучасній науці. У своїх спогадах видатні вчені та громадські діячі академіки А. Д. Адо, П. Д. Горизонтов, М. О. Лаврентьев, Д. З. Мануїльський, О. В. Палладін, М. О. Федоров, Р. В. Чаговец і ін. зазначали, що О. О. Богомольцю найвищою мірою було притаманне почуття наукової інтуїції. Яскравим прикладом цього є ідея О. О. Богомольця про необхідність створення на базі відділів Інституту клінічної фізіології АН УРСР шести науково-дослідних інститутів — Інституту геронтології АМН СРСР, Інституту фізіології АН УРСР, Інституту ендокринології та обміну речовин МОЗ УРСР, Інституту проблем онкології АН УРСР, Українського науково-дослідного інституту кардіології ім. акад. М. Д. Стражеско, Інституту очних хвороб ім. акад. В. П. Філатова.

Документи особового фонду О. О. Богомольця надзвичайно різноманітні як за змістом, так і за формою. Наукові праці відзначає лаконічність і точність формулювань теоретичних положень, широкі практичні рекомендації щодо застосування теоретичних даних. Характерною рисою праць О. О. Богомольця є також їх пропагандистська спрямованість. Виступи на конференціях, нарадах, у масовій пресі відзначаються логічністю, точністю, образністю мови.

Документи розділу листування відкривають дослідникам ще одну надзвичайно цінну грань особистості О. О. Богомольця — його вміння надихати колег на творчі пошуки у галузях навіть не пов'язаних безпосередньо з їх професійною діяльністю (прикладом можуть бути збережені у фонді листи-поєми академіка В. П. Філатова у східному стилі).

Документи особового фонду академіка О. О. Богомольця активно використовуються дослідниками, до них зверталися письменники В. Калита, В. Дрозд, та ін., створюючи художні біографії та статті про О. О. Богомольця. Для підготовки телепередач та документального фільму кіностудії Укртелефільм документи використовували автор сценарію А. Ф. Золозов та доктор медичних наук Г. С. Аронов. З метою поліпшення використання документів фонду О. О. Богомольця у ЦДАЖР УРСР складено їх детальний опис, де вказано зміст і час створення усіх документів. Архів взяв участь у підготовці біобібліографічного довідника*, виданого до 100-річчя з дня народження О. О. Богомольця, і в створенні його меморіального музею. Крім традиційної інформації бібліографічних довідників, у виданні про О. О. Богомольця вміщено відомості про наявність у ЦДАЖР УРСР неопублікованих матеріалів.

В майбутньому ЦДАЖР УРСР планує розширити роботу по виявленню і збереженню документальних фондів видатних діячів радянської науки. Вагомим внеском до духовної скарбниці нашого народу можуть послужити особові фонди соратників та учнів Олександра Олександровича Богомольця.

О. О. БОГОМОЛЕЦЬ
член-кореспондент АН УРСР,
доктор медичних наук
Л. В. СІРЕНКО,
старший науковий співробітник ЦДАЖР УРСР

* Александр Александрович Богомолец. К., 1981.